

قصایکہ

گناہات

مبانی علوم و فنون ادبی

- هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد.

- شنیدنی‌ها
- دیدنی‌ها
- چشیدنی‌ها
- بویدنی‌ها
- لمس‌کردنی‌ها

مفهوم «متن»

- در کتاب علوم و فنون مقصود از متن «آثار شعر و نثر فارسی»

در زبان فارسی، «ادب» و «ادبیات»، معمولاً مترادف یکدیگر به کار می‌روند.

نزد پیشینیان: ادب شناختن امور که آدمی به وسیله آن‌ها خود را از هر خطایی حفظ کند.

نزد ادیبان امروز: ادب - دانش‌هایی که انسان‌ها به وسیله آن‌ها از خطا در سخن مصون می‌شوند.

- اقسام دانش‌ها، مانند «صرف و نحو، بدیع، معانی، بیان، قافیه، خط و ...»

مفهوم «ادیب»

کسی که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد.

درباره اصطلاح «ادبیات»

پیشینه: واژه «ادبیات» در زبان فارسی، از عصر مشروطه (۱۲۸۵ ش.) رواج پیدا می‌کند.

در معنای آداب و هنجار رایج در یک زمینه، شامل مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهای رایج در یک رشته علمی

یا یک حرفه خاص؛ مثل «ادبیات پزشکی، ادبیات اخلاق، ادبیات سینما، ادبیات سیاست و ...»

همه آثار مکتوب و به طور کلی هر نوشته مرتبط با تاریخ تمدن بشری؛ مثل «متون علمی، تاریخی، فلسفی و ...»

توجه: از دیدگاه محققان ادبی، متون علمی قدیم در زمره آثار ادبی کهن قرار دارند.

نوشته‌هایی مکتوب با محتوای باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها - عالی‌ترین صورت‌های بیان

- ۱- زیبا و خیال‌انگیز
 - ۲- عاطفی
 - ۳- تأثیرگذار
- ادبیات، هنر کلامی است با سه ویژگی + کاربرد هنری زبان

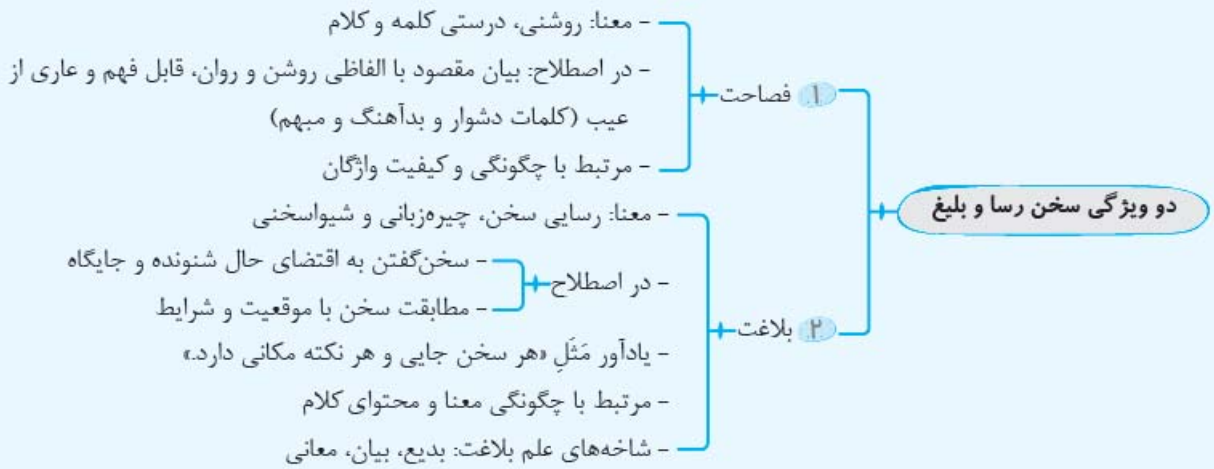
ماده اصلی ادبیات - «زبان»

- پذیرفتن نقش هنری با بهره‌گیری از شگردهای هنری، مثل تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه، ...

- بهره‌گیری از موسیقی آواها، عواطف و احساسات انسانی

مقایسه «ادبیات» و «زبان»

ادبیات	زبان
<ul style="list-style-type: none"> هدف ادبیات: زیبایی‌آفرینی بر هم ریختن منطق معنایی زبان به کمک تخیل خارج کردن کلمه از معنای قراردادی آن دگرگون ساختن منطق معنایی جمله 	<ul style="list-style-type: none"> هدف زبان: ارتباط و پیام‌رسانی منطق زبان: وجود معنای قراردادی و روشن برای هر واژه وجود اصول و قواعد معین برای ساختمان جمله

خودارزیابی

پرستش‌های دوگزینه‌ای

- در نزد پیشینیان، «ادب»، شناختن اموری است که آدمی، به وسیله آن خود را
 - از خطای در سخن مصون دارد.
 - از هر خطایی حفظ کند.
- هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، _____ است.
 - متن
 - نوشته
- در کدام نوع نوشته، «ادبیات» در معنای «آداب و هنجار رایج در زمینه علمی» کاربرد دارد؟
 - ادبیات اخلاق
 - حکایات ادبی
- کدام گزینه، توضیح درستی را درباره «ادبیات» ارائه می‌دهد؟
 - ماده اصلی ادبیات، زبان است و در واقع، «ادبیات»، کاربرد هنری زبان است.
 - هدف ادبیات، ارتباط و پیام‌رسانی است و هدف زبان، نیکو سخن‌گفتن است.

کامل کنید

- از یک دیدگاه، ادبیات، نوشته‌هایی است که باورها، _____ و _____ را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان می‌کند.
- «فصاحت» در لغت، به معنای روشنی و _____ است.
- «سخن‌گفتن به اقتضای حال شنونده و جایگاه»، تعریف مناسبی است برای اصطلاح «_____».
- سخن اثرگذار، رسا و بلیغ، دو ویژگی دارد: _____، _____.

درست و نادرست

☒	☒
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

- «ادیب»، به کسی می‌گویند که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد.
- واژه «ادبیات»، در زبان فارسی، از عصر مشروطه کاربرد زیادی پیدا می‌کند.
- در منطق زبان، هر واژه، هم معنای حقیقی و هم معنای مجازی دارد.
- در ادبیات، همواره اطناب، ناخوشایند و نامطلوب است و ایجاز، مناسب و مقبول است.

پرسش‌های تشریحی

۱۳) بنا بر کدام تعریف «ادبیات»، بسیاری از محققان، متون علمی قدیم را در زمره آثار ادبی کهن قرار می‌دهند؟

۱۵) با ذکر مثال، توضیح دهید ادبیات، به کمک چه شگردهایی، به زبان، نقش هنری می‌بخشد؟

۱۶) بیت زیر، با مفهوم اصطلاح «بلاغت» مناسبت دارد یا «فصاحت»؟ چرا؟

«چون که با کودک سروکارت فتاد هم، زبان کودکی باید گشاد» *مولوی*

۱۷) چرا بیت زیر را نمونه مناسبی برای عبارت آمده می‌دانیم؟

- «ما به آن گل از وفای خویشتن دل بسته‌ایم ورنه این صحرا تهی از لاله سیراب نیست»
- عبارت: «ادبیات، به مدد تخیل، هم کلمه را از معنای قراردادی آن خارج می‌کند و هم منطق معنایی جمله را دگرگون می‌سازد.»

۱۸) مفهوم «متن» را با ذکر دو مثال توضیح دهید.

۱۹ به نظر شما، آیا متن زیر را می‌توان «کلامی زیبا، خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار» به شمار آورد؟ دلیل خود را بنویسید.

«تیرانا! گشاده‌دستی و کرامت را از درختان میوه‌دار بیاموز و از بوستان و پالیز، که به هر بهار سراپا شکوفه باشی و پای تا سرگل. نه همین مهربانی را به مهر، که پاداش هر زخمه‌ سنگی را دست‌های کریم تو میوه‌ای چند شیرین ایثار کند.»

«مهرردار اوستا»

۲۰ پس از خواندن نمونه متن‌های آمده، موارد ردیف (۱) را به موارد مرتبط در ردیف (۲) وصل کنید: سپس دلایل خود را بنویسید.

متن «الف»

منظومه شمسی یکی از بی‌شمار خلقت‌های شگفت‌انگیز جهان است. خورشید، در مرکز این منظومه قرار دارد. نه سیاره منظومه شمسی تقریباً بر روی یک صفحه به دور خورشید می‌چرخند.

متن «ب»

خورشید از گنج درخشان خود، بر پهنه تاریک دشت، زرافشانی می‌کند. آفتابگردان، رخ زیبایش را به سوی آسمان می‌گرداند و نیلوفران آبی در آینه زلال چشمه نجوا می‌کنند.

ردیف (۲)

متن «الف»

متن «ب»

ردیف (۱)

هدف زبان، ارتباط و پیام‌رسانی است.

هدف ادبیات، زیبایی‌آفرینی است.

۲۱ نویسنده، در متن زیر، با بهره‌گیری از چه عناصری، نثر هنری (ادبی) خلق کرده است؟

یا حسین!

ایستادی و نشکستی، برخاستی و ننشستی تا درختان، شیوه آزادی از خاک بیاموزند. طوفان شدی و وزیدی، گردبادانه در وسعت صحرا چرخیدی تا نسیم، هماره به هفت توی غنچه‌ها سفر کند و بوی منتشر زندگی در فضا بپیچد.

شکوفه شدی و خندیدی، گل شدی و شکفتی تا شکوه پرپرشدن و تکتیرشدن، پیشانی بر خاک نهادن دانه‌ها و هزارهزار جوانه‌شدن، سنت سبزه‌ها و درختان باشد.

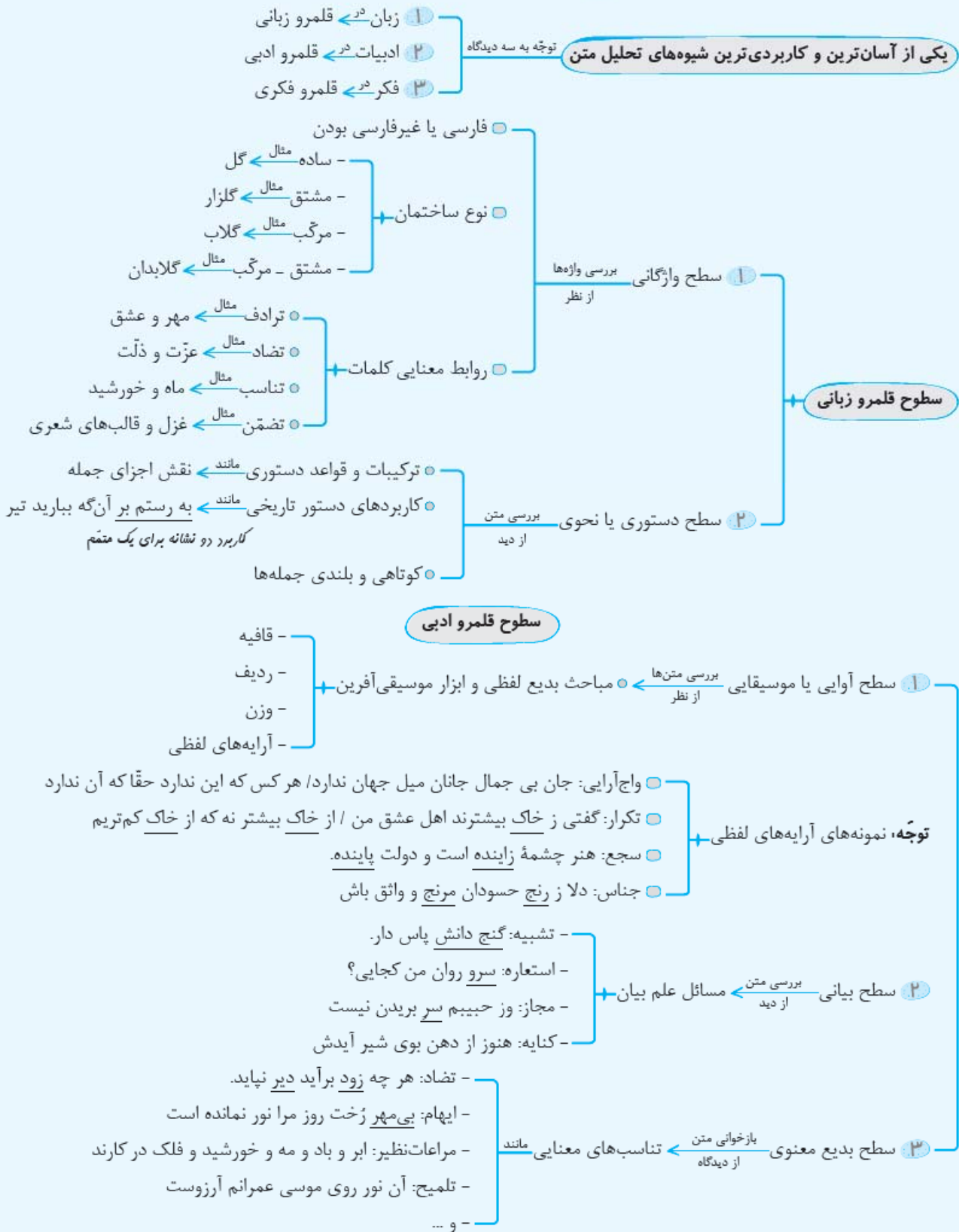
«سین مهری شاعری»

۲۲ حکایت زیر، از گلستان سعدی است: کدام ویژگی‌های کلام سعدی، سبب می‌شود این نوشته، در ذهن شنونده بنشیند و عواطف و احساسات او را برانگیزد؟

یکی را گفتند: «عالم بی‌عمل به چه ماند؟» گفت: «به زنبور بی‌عسل!»

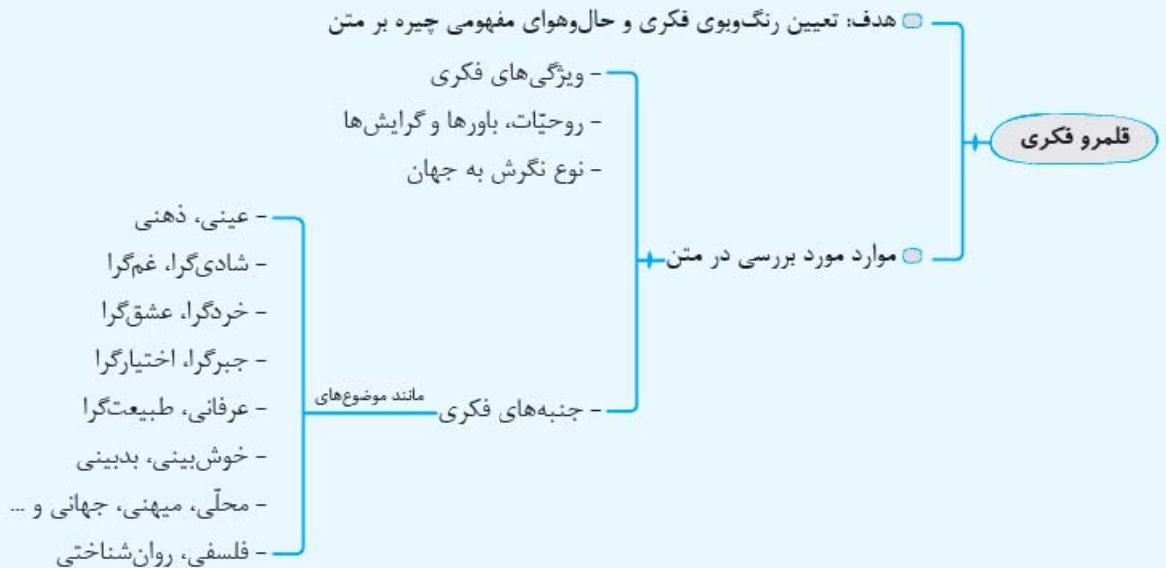
«زنبور درشت بی‌مرؤت را گوی باری چو عسل نمی‌دهی نیش مزن»

درس نهم بررسی و طبقه‌بندی آثار

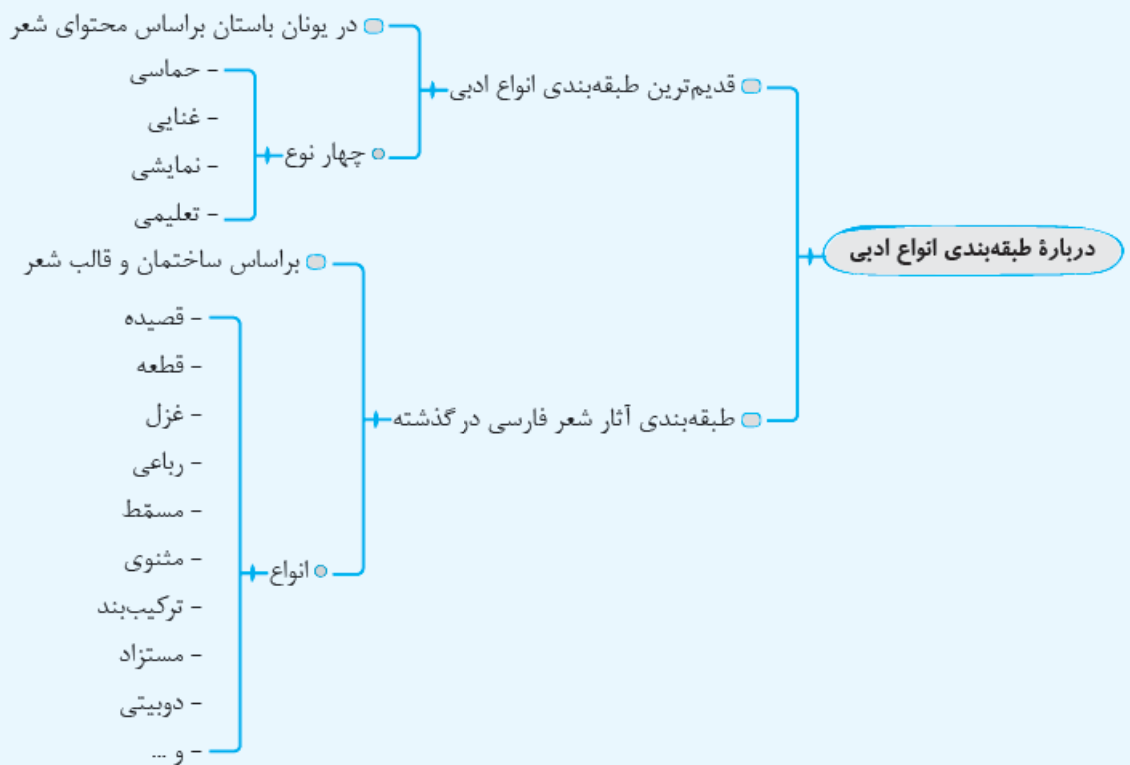
نکته هرگاه شاعر در کلام خود، از رابطه معنایی «تضاد» به نحوی بهره گیرد که سبب آفرینش زیبایی معنوی شود، آرایه تضاد پدید می‌آید.

نمونه گفتم به غم بنشین یا از سر جان برخیز
فرمان برمت جانا، بنشینم و برخیزم

مرحله مهم پس از تعیین متن در سه قلمرو زبانی و ادبی و فکری

طبقه‌بندی اثر، برحسب غلبه موضوع و محتوا و از نظر انواع ادبی (حماسی، غنایی، تعلیمی، نمایشی و ...)

دو دیدگاه کلی در طبقه‌بندی آثار ادبی (شعر و نثر)

۱. براساس محتوا و موضوع

۲. براساس ساختمان و شکل

خودآزمایی

پرسش‌های دوگزینه‌ای

- ۱ یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های تحلیل متن کدام است؟
 - ۱ بررسی متن از دیدگاه روان‌شناختی و جامعه‌شناختی
 - ۲ تحلیل متن از سه دیدگاه زبان، ادبیات و فکر
- ۲ کدام گزینه، از مواردی است که در قلمرو زبانی، بررسی می‌شود؟
 - ۱ روابط معنایی کلمات
 - ۲ کوتاهی و بلندی جمله‌ها
- ۳ بررسی یک سروده، از نظر آرایه‌های لفظی، مربوط به کدام سطح از قلمرو ادبی است؟
 - ۱ آوایی
 - ۲ بیانی
- ۴ اگر بخواهیم بیت زیر را از نظر کاربرد آرایه «تضاد» تحلیل کنیم، کدام نوع از «بدیع» مورد توجه ما است؟

«پیر از او گردد جوان، غمخوار از او یابد طرب
زو قوی گردد ضعیف و زو غنی گردد فقیر»

 - ۱ لفظی
 - ۲ معنوی

کامل کنید

- ۵ لغت‌ها از نظر فارسی یا غیرفارسی بودن و نوع ساختمان، در سطح _____ از قلمرو _____ بررسی می‌شوند.
- ۶ نویسنده در عبارت زیر، به کمک آرایه «تشبیه» کلامی زیبا آفریده است و در واقع به سطح _____ از قلمرو ادبی توجه داشته است.
«دانا چو طبله عطار است، خاموش و هنرنمای.»
- ۷ نویسنده یا شاعر، برای بیان اندیشه و فکر خود، از _____ و _____ به عنوان مصالح و ابزار، بهره می‌گیرد.
- ۸ قدیمی‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی، توسط منتقدان ادبی در سرزمین _____ صورت گرفته است.

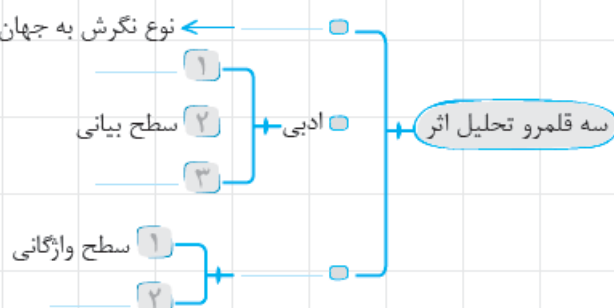
درست و نادرست

- ۹ یونانیان، در گذشته، آثار ادبی را به سه نوع «غنائی، نمایشی و تعلیمی» طبقه‌بندی می‌کردند.
- ۱۰ در گذشته، منتقدان ادبی ایران، آثار منظوم را براساس ساختمان و قالب شعر طبقه‌بندی می‌کردند.
- ۱۱ در قلمرو زبانی، متن را از نظر فلسفی بودن مورد بررسی قرار می‌دهند.
- ۱۲ اگر با توجه به نظام قافیه، شعری را «غزل» بنامیم، یعنی به ساختمان بیرونی اثر توجه کرده‌ایم.

پرسش‌های تشریحی

- ۱۳ با توجه به چگونگی تحلیل آثار ادبی، جاهای خالی نمودار زیر را با کلمات مناسب پر کنید.

۱۴ با توجه به قلمرو زبانی، متن زیر را از نظر روابط معنایی کلمات بررسی کنید: سپس جدول را کامل نمایید.

«با تیشه خیال تراشیده‌ام تو را
هر گل به رنگ‌وبوی خودش می‌دمد به باغ
در هر بتی که ساخته‌ام دیده‌ام تو را
من از تمام گل‌ها بوییده‌ام تو را
در خواب‌های کودکی‌ام دیده‌ام تو را» «قیصر امین‌پور»

نوع رابطه معنایی	نمونه
تناسب	
تضاد	
تضمن	

۱۵ شعر زیر را از نظر سطح موسیقایی و تناسب‌های آوایی (تکرار، واج‌آرایی و جناس) تحلیل نمایید.

«تنگ است ما را خانه تنگ است ای برادر
فرمان رسید این خانه از دشمن بگیرد
بر جای ما بیگانه ننگ است ای برادر
تخت و نگین از دست اهریمن بگیرد» «همید سبزواری»

۱۶ نوشته زیر را از نظر ترکیبات و قواعد دستوری بررسی کنید.

«محبت، دل را به میهمانی شکفتن می‌برد و رنج و کینه‌ها را می‌شوید. مهرورزی، حیات‌بخش است و دلگشا.»

۱۷ با توجه به سطح بیانی (قلمرو ادبی)، متن زیر را از نظر کاربرد آرایه‌های «تشبیه، تشخیص و کنایه» تحلیل نمایید.

«در سینه دشت چون شقایق بودم
در بند گشودن حقایق بودم
دیشب که دوباره از خطر صحبت شد
من با نظر عشق موافق بودم» «وهید امیری»

۱۸ ابیات زیر را از نظر موارد مطرح در سطح «بدیع معنوی»، بازخوانی و بررسی کنید.

«دلِ دلِ دلِ تو، دل مرا مرنجان
تو صد شکر بیتانی، تُرُش چه کردی ابرو؟
تویی خلیل ای جان، همه جهان پُر آتش
تو یوسف جمالی و چشم خلق بسته
چرا، چرا، چه معنی مرا کنی پریشان
سبک‌تر از صبایی، چرا شوی گران‌جان
که بی خلیل، آتش نمی‌شود گلستان
نظر ز تو گشاید، چو چشم پیر کنعان» *مولوی*

تضاد:

مراعات‌نظیر:

تلمیح:

۱۹ با توجه به قلمرو فکری، دیدگاه خود را دربارهٔ محتوای سرودهٔ زیر بنویسید.

«خدا آن مَلتی را سروری داد که تقدیرش به دست خویش بنوشت
به آن مَلت سروکاری ندارد که دهقان‌ش برای دیگران کشت» *اقبال لاهوری*

۲۰ بیت‌های آمده را بخوانید: سپس هر یک از موضوع‌های زیر را مقابل متن (بیت) مرتبط با آن‌ها بنویسید.

(شادی‌گرا، غم‌گرا)، (خردگرا، عشق‌گرا)، (جبرگرا، اختیارگرا)، (خوش‌بینی، بدبینی)، (عرفانی، طبیعت‌گرا)

متن «۱»: موضوع: «_____»

ز فضلش هر دو عالم گشت روشن ز فیضش خاک آدم گشت گلشن *مهمور شبستری*

متن «۲»: موضوع: «_____»

هله، عاشقان، بشارت که نمائد این جدایی برسد وصال دولت بکند خدا خدایی *مولوی*

متن «۳»: موضوع: «_____»

ای گریه در هلاکم، هم‌عهد رنج و دردی وی ناله در عذابم هم‌راز اشک و آهی *رحی معیری*

متن «۴»: موضوع: «_____»

گل‌عداری ز گلستان جهان ما را بس زین چمن سایهٔ آن سرو روان ما را بس *هاتفه*

متن «۵»: موضوع: «_____»

عَلَم دولت نوروز به صحرا برخاست زحمت لشکر سرما، ز سَرِ ما برخاست *سعری*

● متن «۶»: موضوع: «_____»

درخت تو گر بار دانش بگیرد
به زیر آوری چرخ نیلوفری را «ناصر خسرو»

● متن «۷»: موضوع: «_____»

قضا به نالهٔ مظلوم و لابهٔ محروم
دگر نمی‌شود ای نفس، بس که کوشیدی «سهری»

۲۱ دربارهٔ ارتباط نوشتهٔ زیر، با متن درس دوم توضیح دهید.

«نثر ادبی و قطعهٔ ادبی، هر دو برخوردار از زیبایی‌ها و آرایه‌ها و چشم‌اندازهای شاعرانه هستند. در هر دو، به‌جز پرداختن به موضوع، واژه‌ها نیز مقصد و درنگ‌گاهی برای پرداخت و ساخت بهتر، مؤثرتر و زیباتر هستند.»

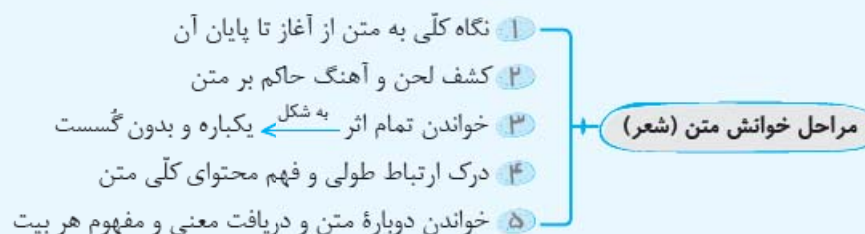
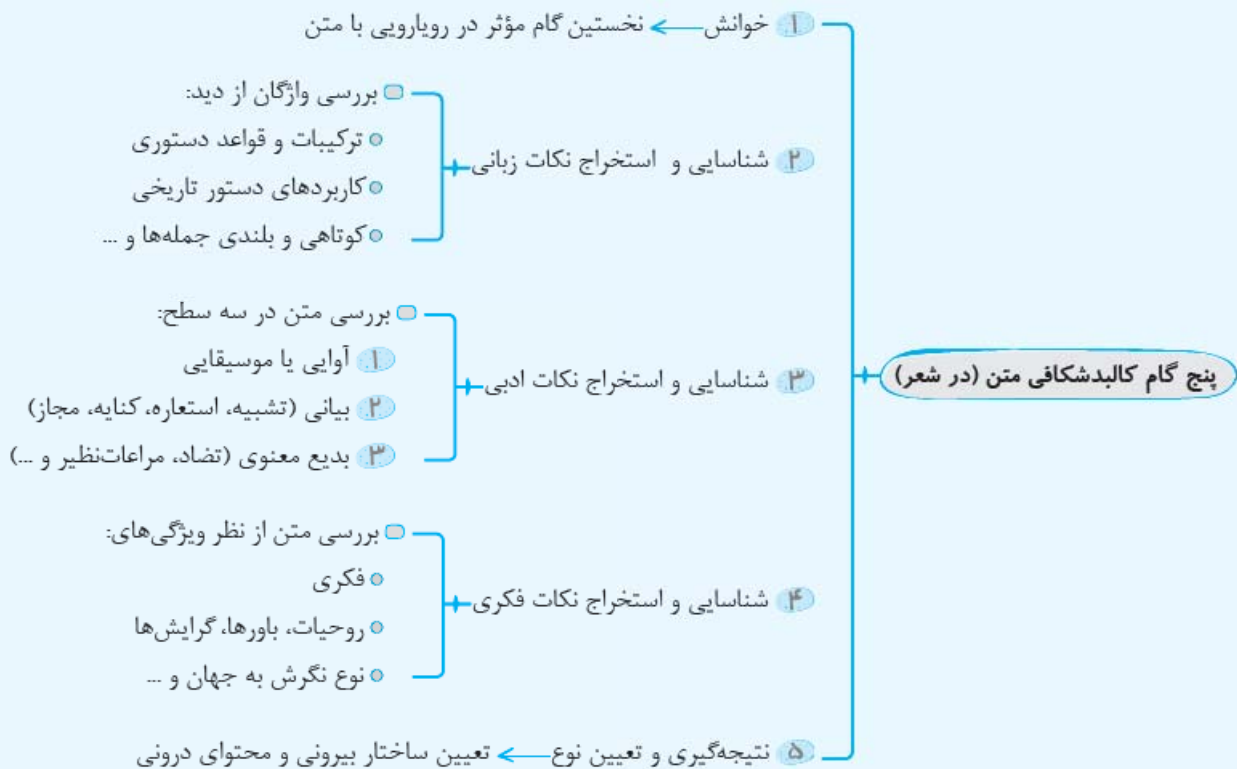
«رکتم مغمزها سنگری»

درس سوم

کالبدشکافی متن (شعر)

انواع متن
- شعر
- نثر

مفهوم کالبدشکافی شعر
- بررسی پیکر و کالبد شعر، در سه قلمرو:
- ادبی
- فکری
- شناسخت عناصر و سازه‌های شعر

درباره لحن اثر

با چه لحنی، متن‌های روایی و داستانی را بخوانیم؟

- لحن خواننده اثر باید طوری باشد که میل و رغبت شنونده را به شنیدن ادامه آن برانگیزاند و شوقی همراه با انتظار در ذهن و روح پدید آورد.
- خواندن این‌گونه متن‌ها با آهنگ نرم و کشش آوایی همراه است.